

TILASTOLLISTA ANALYYSINTIA

Matrikkeli sisältää henkilötietoja 1435:stä sodissa 1939-45 kuolleesta, elämänsä jossakin vaiheessa Helsingin yliopiston kirjoissa (päämatrikkelissa) olleesta opiskelijasta ja opettajasta sekä yliopiston farmaseuttisessa laitoksessa opiskelleesta. Talvisodan uhreja on matrikkelissa noin 520 ja jatkosodassa kuolleita runsaat 900. Saksalaisia vastaan käydyssä sodassa kaatui kymmenen, heistä yksi Suursaaren valtauksessa syyskuussa 1944, muut Lapin rintamalla. Saksan itärintamalla taistelleeseen SS-pataljoonaan kuuluneista neljä kaatui Kaukasuksella, pari myöhemmin omalla itärintamalla. Kaatuneita naisia, pääasiassa lottia on matrikkelissa kymmenen. Useiden kaatuneiden kohdalla on myös mainintoja sodissa menehtyneistä lähisukulaisista.

Yliopisto selvitytti itse jo sotien aikana opiskelijoidensa kaatumismääriä. Yhteiskunnalle kallis, hidas ja käänteissään kankeahko korkeakoulutus oli sopeutettava irrationaalisen, ylivoimaisen häiriötekijän synnyttämään tilanteeseen. Koulutuksen lisäkapasiteettia tarvittiin pian etenkin lääketieteessä miesvaltaisen alan kärsiessä sodan "kulutuksesta". Yliopiston konsistorinamanuenssina vuoden 1939 alusta syyslukukauden 1944 alkuun toiminut maisteri Anni Äijälä (1908-2003) kokosi talvi- ja jatkosodan kaatuneista laajahkon kortiston. Tietojen kokoamisessa käytettiin apuna osakuntia ja kaatuneiden omaisiin vedottiin lehti-ilmoituksilla. Äijälän työtä jatkoi tammikuusta 1945 ylioppilas Eetu Pulli, joka antoi selvitystyöstä kirjallisen loppuraportin toukokuussa 1945. Siinä selvitettyjä tapauksia oli hieman vähemmän, mikä johtuu ennen kaikkea siitä, että tiedot jatkosodassa kaatuneista olivat puutteelliset. Eetu Pulli näyttää kuitenkin loppuselvityksessään arvioineen kaatuneiden lopulliseksi tulevan kokonaismäärän hieman liian korkeaksi (1465). Lukemiin jää nimittäin väkisin vaihtelua riippuen siitä, miten eri selvitysten laatijat tulkitsevat käsitettä "kaatunut".

Tämän matrikkelin henkilöistä noin 1250 on sellaisia, jotka ovat kaatuneet tai kadonneet taistelutilanteessa tai viimeistään menehtyneet muutaman tunnin kuluttua sidontapaikalla tai kenttäsaaralassa. Lähes parisataa on niitä, jotka ovat haavoittuneina tai sairastuneina eläneet pidempään muutamista päivistä kuukausiin, ehkäpä vuosiakin, kuolleet erilaisten tapaturmien seurauksena tai siviiliuhreina pommituksissa. Joukossa on myös sotilaslääkäreitä, joille sodasta aiheutunut yllärasitus on luodin tai sirpaleen sijasta käynyt kohtalokkaaksi ja joita hyvin perusteellisesti voi pitää "kaatuneina".

Työn viimeistelyn yhteydessä jouduttiin poistamaan joukosta kaatuneita, joiden on ilmoitettu opiskelleen jossakin tiedekunnassa ja kuuluneen johonkin osakuntaan, mutta joita ei ole löytynyt yliopiston päämatrikelista eikä tiedekuntien matrikkeleista. Asianomaisilta on ilmeisesti jostakin syystä jäänyt varsinainen yliopistoon ilmoittautuminen suorittamatta, eivätkä tietoja antaneet omaisetkaan ehkä ole olleet selvillä asian todellisesta laidasta olojen sekavuuden takia. Eetu Pulli totesi selvityksessään kesällä 1944 kaatuneista lukuisista ylioppilaista vain joka viidennen olleen Helsingin yliopiston kirjoissa,

Poisjätettyjen kaatuneiden tiedot on kuitenkin koottu erilliseen listaan, jossa on mukana myös joitakin sotien ja välirauhan aikana tapaturmaisesti puolustusvoimien palveluksessa kuolleita Helsingin yliopistossa opiskelleita henkilöitä. Listaa säilytetään perusaineiston yhteydessä yliopiston keskusarkistossa.

Kaatuneiden matrikkelin tilastollinen analyysi jää pääosin lukijain harrastuksen ja tulevan tutkimuksen varaan, mutta joitakin johtopäätöksiä on toimitustyön yhteydessä tehty. Yliopistossa jonkin perustutkinnon suorittaneita kaatui sodissa yhteensä noin 450. Opintonsa keskeyttäneitä tai juuri opiskeluvaiheessa olevia kaatui hieman alle tuhat. Jälkimmäinen suuri ryhmä on varsin kirjava ja vaikea analysoitava etenkin lukuisten tiedekunnanvaihdosten takia.

Raskaimman veriuhrin antoi metsäopetus, sillä valmiita metsänhoitajia kaatui 90 ja tuoni niitti raskaalla kädellä myös alan opiskelijoita (n. 130). Agronomiksi opiskelevia kaatui lähes saman verran, mutta valmiita agronomeja vain 40. Ero voi olla sattumaa, mutta ehkäpä tarkempi tutkiminen paljastaa todellisiakin syitä (eroja koulutusmäärissä, elintarvikehuollossa toimivien agronomien säästäminen rintamatehtäviltä?).

Ulkoilmaelämää harrastaville, ympäri maata hajautuneille metsänhoitajille lankesi jo luonnostaan kansakoulunopettajien tapaan reserviläisjoukoissa merkittävä vastuu ja sen mukana myös suuri riski joutua tositalanteisiin ja tappavan tulituksen kohteeksi. "Metsämiesten on aina ensimmäisenä oltava valmiita antamaan kaikkensa Isänmaan, sen kauniiden metsien ja sen rakkaan kansan puolesta" oli yliopiston metsänhoitaja Martti Terti evästännyt opiskelijoita uuden kurssin alkaessa Hyytiälässä toukokuussa 1939, Tammikuun alussa 1940 hän itse kohtasi matkansa pään Mikkelissä päämajan pommituksessa.

Sota ei kyllä liemmin säästänyt muitakaan opintosuuntia. Historiallis-kielitieteellisen osaston filosofian maistereita ja tohtoreita menehtyi 79 ja opiskelijoita lähes 150. Näihin lukuihin sisältyivät myös osastolle kuuluneiden valtiotieteellisten aineiden lukijat. Naisvaltaisessa osastossa menetykset miesten osalta oli todella raskas. Matemaattis-luonnontieteellisen osaston kasvattamia maistereita ja tohtoreita kaatui 53 ja opiskelijoita lähes parisataa.

Lääketieteellisen tiedekunnan kandidaatteja ja lisensiaatteja sekä matemaattis-luonnontieteellisessä osastossa ns. medikofiilitutkinnon suorittaneita kaatui tai kuoli sairauksiin ja ylläritukseen sodissa yhteensä noin 80 joukossa muutama hammaslääketieteen (odontologian) edustaja. Joukkoon mahtui pari yliopistonopettajaa, nimittäin kirurgian professori ja Mannerheimristin ritari Simo Brofeldt sekä kirurgian dosentti Erkki Pelkonen. Sota harvensi miesvaltaista lääkäreiden joukkoa niin pelottavaa tahtia, että valtiovallalta jatkosodan aikana lisäsi alan koulutusta Helsingin yliopistossa ja kiirehti uuden tiedekunnan perustamista silloin kooltaan kovin pienen Turun suomalaisen yliopiston yhteyteen. Jo ennen sotia oli väläytelty lääketieteen opetuksen sijoittamista Viipuriinkin.

Suomalaisen hallinto- ja oikeuslaitoksen kannalta masentavan pitkäksi muodostui myös lista riveistä poistuneista juristeista. Ylemmän oikeustutkinnon suorittaneita hovioikeuden auskultantteja ja varatuomareita sekä lakitieteen kandidaatteja kaatui nimittäin yhteensä 68 sekä lisäksi 14 käytännön elämään siirtynyttä alemman oikeustutkinnon suorittanutta. Joukossa oli hallinto-oikeuden professori Tapio Tarjanne, joka menehtyi Antreassa Kuukaupin sillan räjäytyksessä. Tiedekunnan opiskelijoita kaatui vajaa 300, mutta joukossa on huomattavan paljon opintojen keskeyttäjiä ja muille aloille siirtyneitä.

Pappien rivejä sota harvensi 30:lla, ja teologian opiskelijoita kaatui noin 60. Vastaus kysymykseen, kuinka moni sotilaspastoreista osallistui itse taistelutoimintaan, vaatisi kuitenkin tarkempaa perehtymistä asiaan. Kaatuneiden pappien joukossa olivat muun muassa kokoomuslainen kansanedustaja Väinö Havas sekä tulisieluinen AKS:n mies, Sinimustien johtaja Elias Simojoki, joka sääli valittavaa, haavoittunutta hevosta ja sen lopettuaan menehtyi itse venäläisten luoteihin Laatokan jäällä. Voimistelunopettajia sekä lääkintävoimistelijoita menetettiin sodissa parikymmentä. Farmasian opiskelijoita kaatui lähes 20 sekä yksi proviisori.

Oma kiinnostavuutensa on tiedoilla, että yliopiston kirjoissa olleista menehtyi 11 diplomi-insinööriä, kaksi arkkitehtiä, 26 ekonomia ja kauppatieteen maisteria, jotka useimmiten olivat lainopillisen tiedekunnan tai matemaattis-luonnontieteellisen osaston opiskelijoita. Alanvaihtajista löytyy myös yli 40 aktiiviupseeria tai kadettia. Joukossa on kolme kenraalia, Aarne Snellman, Esa Hannuksela sekä Einar Vihma, jotka nuoruudessaan kävivät yliopistossa "kääntymässä" suuntautukseensa pian sotilasuralle. Samantyyppistä joukkoa ovat pohjoisessa taistelleet eversti, Mannerheimristin ritari Verner Viikla, eversti Jussi Turtola sekä everstiluutnantti, tunnettu AKS:n johtomies ja kirjailija Arne Somersalo (e Sommer) sekä talvisodassa taistellut eversti E.R. von Essen ja eräät muut "vanhat upseerit".

Juuri ennen sotia lukuvuotena 1938-39 miespuoliset opiskelijat suorittivat yliopistossa yhteensä 909 tutkintoa. Verrattaessa tätä tutkinnon suorittaneiden kaatuneiden lukuun 450 voidaan todeta, että rauhanajan yhden lukuvuoden tutkinnon suorittaneista puolet sai antaa henkensä isänmaan puolesta. Henkiseen kapasiteettiin kohdistunut suonenisku oli siis todella kipeä. Sotavuosina suoritettiin tutkinnon 64 opiskelijaa, joille ei sitten tullut tilaisuutta nauttia tutkinnon suomaa mahdollisuutta. Nämä tutkinnot kasautuivat lyhyelle välirauhan ajalle 1940-41 sekä vuoteen 1943, jolloin asemasota oli vakiintunut suhteellisen hiljaiseen vaiheeseen.

Perusaineisto sisältää jonkin verran, mutta varsinkin tiedekunnittain katsottuna aika epäyhtenäisesti selvitystä keskeneräisistä opinnoista. Matrikkeliin onkin otettu maininta vain, jos kaatuneen valmistuminen on ollut ”yhtä tenttiä vaille”. Yliopiston keskushallinnossa pitkään palvelleen Simo Suulamon isä Teppo Suulamo oli suorittanut ylemmästä oikeustutkinnosta kaiken ja oli valmistautumassa publiikkiin, kun teltaan tullut täysosuma lopetti hänen elämänsä Itä-Karjalassa Karhumäen liepeillä.

Osakunnittain menetyksistä kertoo seuraava taulukko, jossa ensimmäinen sarake sisältää lokakuussa 1939, siis ennen talvisodan alkua yliopistoon kirjoittautuneiden miesopiskelijain määrän osakunnittain. Toisessa sarakkeessa ovat sodissa kaatuneiden kokonaisluvut, joissa ovat mukana myös osakunnan jo ennen vuotta 1939 jättäneet aikaisemmat opiskelijapolvet.

OSAKUNNAT	KIRJOILLA SL1939	KAATUNEITA	%
Eteläsuomalainen	687	210	30.6
Hämäläinen	573	207	36.1
Nylands nation	445	129	29.0
Savolainen	383	143	37.3
Pohjoispohjalainen	372	129	34.7
Wiipurilainen	301	124	41.2
Varsinaissuomalainen	293	77	26.3
Eteläpohjalainen	271	83	30.6
Satakuntalainen	218	73	33.3
Karjalainen	195	75	38.5
Kymenlaakson	121	39	32.2
Keskisuomalainen	118	40	33.9
Vasa nation	100	26	26.0
Åbo nation	44	22	50.0
Östra Finlands nation	36	10	27.8
Ei osakunnassa	330	22	6.7

Kolmannessa sarakkeessa olevien prosenttilukujen todistusvoima jää varsin viitteelliseksi, sillä niitä on osaksi laskettu varsin pienistä kokonaismääristä. Huomio kiinnittyy etenkin osakuntiin kuulumattomien eli ns. rehtorin osakunnan kaatuneiden pieneen määrään (6.7 %). Tämä selittyy paljolti sillä, että oikeus olla kuulumatta mihinkään osakuntaan toteutui vasta asetuksella 1937. Osakuntien luvuissa on taas lukuisia ennen vuotta 1937 opintonsa päättäneitä, mikä tietysti kohottaa niiden kaatuneiden prosentuaalista osuutta.

Matrikkeli- ja kronikka-aineistot osoittavat sotia edeltäneen ajan nuorison harrastaneen erityisesti urheilua, luontoon liittyviä asioita sekä maanpuolustusta. Muudan voimistelusta innostunut piti sodassakin mukana rekkiä ja renkaita. Suojeluskuntiin kuulumisen on ollut erittäin tavallista ja voidaan olettaa, että kaatuneista on AKS:äänkin kuulunut useampi kuin mitä omaiset ovat ilmoittaneet. Hyvin jalansijaa ovat saaneet myös muut harrastukset. Etenkin musiikki eri muodoissaan on vetänyt näitä nuoria miehiä hyvin puoleensa.

Yli 80 % kaatuneista kuului sodanaikaiseen päällystöön, alipäällystöä ja miehistöä oli noin 15 % (230), pieni osa oli pommituksissa kuolleita siviilejä ja lottia. Väenrikkejä kaatui yli 600, luutnantteja yli 400 ja kapteeneja 35. Ylempiä upseereja, jotka poikkeuksetta olivat vakinaisia tai entisiä aktiiviupseereja aina vapaussodasta alkaen, oli majureista kenraaleihin 20. Erikoisupseereja pääasiassa lääkintäpuolelta oli lähes 70.

Reserviläisten osuus oli ylivertainen, sillä vain vajaa puolisataa oli aktiiviupseerin uralle siirtyneitä tai kadetteja. Juuri ennen jatkosodan alkua 13.6.1941 annetulla asetuksella

reserviupseerin arvot poistettiin sotamarsalkka Mannerheimin aloitteesta. Olivathan reserviupseerit talvisodassa tehneet mahdollittoman mahdolliseksi "tehtävässä, joka ei alkuaan ollut heidän". Tässä matrikelissa onkin kaikista reserviläisylennyksistä ajalta 1940-44 jätetty edestä pois merkintä "res," ellei sitä ole selvyuden vuoksi tarvittu aktiiviupseerin uralle siirtyneiden välivaiheiden kuvauksessa.

Talvi- ja jatkosodassa kaatui yhteensä hieman yli 5000 upseeria, joista Helsingin yliopiston opiskelijoita oli lähes neljännes. Ylin akateeminen oppineisto antoi siis pääasiassa reserviläisistä koostuvan rintamapäälliköiden (komppanianpäälliköt, joukkueenjohtajat ym. vastaavat) tehtävissä ankaran veron isänmaalle, vaikka 1930-luvun "ylioppilastulvan" takia yhä suurempi osa ylioppilaista olikin jäänyt korkeakoulujen ulkopuolelle ja vaikka upseerien tarve sota-aikana ylisuurilla kursseilla pakotti kouluttamaan päälliköitä entistä enemmän ei-ylioppilaista. Alipäälliköiden ja miehistön kaatumisluvuissa Helsingin yliopiston opiskelijain osuus oli häviävän pieni. Todettakoon vielä, että ylivoimainen enemmistö kaatuneista palveli maavoimissa. Ilma- ja merivoimien osuus kaatuneista jäi noin kolmeenkymmeneen.

Tarkempi analysointi yliopiston kaatuneiden osallistumisesta sotatoimiin edellyttäisi kantakorttitietojen kattavaa kokoamista. Ylennyksiä, kunniamerkkien myöntämisistä, joukko-osastojen vaihtoa ja taistelupaikkoja koskeviin tietoihin onkin jäänyt aukkoja ja epävarmuutta, vaikka viimeistelyn yhteydessä onkin voitu tehdä tarkistuksia eri lähteitä vertailemalla. Kaatuneen lähimmälle omaiselle annettu sururisti, jollainen tulisi mainittavaksi lähes jokaisen kohdalla, on tilan säästämiseksi jätetty tässä yhteydessä pois.

Veli-Matti Autio